

РЕЗОНАНСНА СУТНІСТЬ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

В статті розглядаються особливості сакрального мистецтва через феномен резонансу, як здатності віруючої людини "відгукуватися" на сенсову інформацію, закладену у сакральному творі. Визначається специфіка резонансу як особливого механізму функціонування сакрального мистецтва та його значення для віруючої людини.

Ключові слова: сакральне, сакральне мистецтво, сакральний твір, резонанс, віруюча людина.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства детермінує необхідність актуалізації уваги різних наукових шкіл на зміні у ціннісних структурах світогляду людини, де визначальне місце сьогодні займає і релігійний світогляд. Відповідно поглиблюється увага і до різних форм вияву свідомості. Одна із найскладніших форм свідомості це – мистецтво, яке можна визначити як духовну здатність людини сприймати і відображати світ у художніх образах з позицій Краси. Найбільш специфічним та унікальним його інваріантом є сакральне мистецтво. Якщо говорити про сакральне мистецтво, то треба визнати, що з моменту виникнення релігії, зокрема християнства, воно до сьогодні залишається загадковим та маловивченим феноменом людської свідомості. Вагомий потенціал духовного впливу на сучасний світ зберігає християнство, а тому сакральне мистецтво, як і будь-які інші вияви людського духу, можна вважати відображенням еволюції християнського віровчення протягом усієї історії людства. Сакральне мистецтво завжди впливало на духовну сферу людини колосальною силою та формувало специфічні стани, які ставали основою для формування більш глибокої релігійної віри.

У пошуках нових універсальних цінностей людство весь час повертається до своїх духовних першооснов. Але, разом з тим, виклики сучасності вимагають не тільки формування нової свідомості, нового світогляду, але й нового типу мислення, нових підходів до розуміння суті духовного у людині. Актуальність дослідження полягає у виявленні сутності та своєрідності сакрального мистецтва як механізму трансляції сенсів християнського віровчення, що обумовлює необхідність нових підходів та кардинально нового осмислення його суті. Все це визначає необхідність аналізу феномену сакрального мистецтва, як домінуючого фактору духовного життя віруючої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців проблеми сакрального мистецтва розглядаються у різних ракурсах, але переважно у контексті інших релігієзнавчих проблем. Так, С. Абрамович в роботі "Церковне мистецтво" [1], аналізує витоки мистецтва як соціального явища та показує особливості розвитку церковного мистецтва. Позиція автора є слушною, оскільки сприяє розкриттю історичних джерел формування церковного мистецтва, визначаючи основні моменти розвитку мистецтва у взаємозв'язку з релігією. Багато уваги приділяється проблемам біблійного мистецтва та поширенню біблійної естетики. Розкриваються особливості ортодоксального церковного погляду, сакральних зображень та церковного мистецтва взагалі. Концепція С. Абрамовича була покладена в основу нашого розуміння стрижневих механізмів значного впливу сакрального мистецтва на світовідчуття особистості.

Є. Яковлев досліджує зв'язок мистецтва зі світовими релігіями, визначає систему мистецтв у структурі світових релігій і проблеми художньо-релігійної цілісності, аналізує особливості стилістичних напрямів у різних релігійних системах, розкриває суть соціальних аспектів художньо-релігійної цілісності. Важливе місце посідає проблема художнього образу, показуються його естетичні та релігійні домінуючі. Автор доводить, що "структура суб'єкта художньої творчості включає соціально-емоційне ставлення до світу; переважання ж у ньому емоційного елемента є необхідною умовою створення

художнього образу” [7, с. 63]. Імпонує те, що основні домінанти естетичного та релігійного у понятті художнього образу пов’язані з існуванням канону у сакральному мистецтві. Ми погоджуємося з авторською трактовкою сутності релігійного сприйняття: його структуру значною мірою визначає сам предмет релігійної свідомості, який є компонентом об’єктивної реальності [7, с. 100].

Сучасний дослідник Н. Яновський [8] звертається до проблеми психологічного впливу мистецтва на людину. Однією з основних перепон в оцінці впливу мистецтва він вважає відсутність будь-яких критеріїв, окрім власного смаку. Це призводить до певної плутанини у вирішенні цієї проблеми. Важливим кроком у розв’язанні питання є створення класифікації видів впливу мистецтва. Він пропонує трикомпонентну модель структурної будови художнього твору: матерія, форма та енергія. Це дає можливість, спираючись на запропоновану схему, зрозуміти вплив сакрального мистецтва на віруючу людину, визначити основні риси сакральних творів.

Українська дослідниця П. Герчанівська порівнює сутність, форми та вияви, аналізує особливості та відмінності релігійної і художньої свідомості. Вона стверджує, що для віруючої людини в мистецтві головним є не художній рівень, а саме релігійне навантаження твору. Внаслідок чого мистецтво виконує подвійну функцію: “воно стає засобом збудження і посилення релігійних почуттів, але, одночасно, не втрачає своєї естетичної спрямованості. Зображуючи надприродне, воно не перестає виражати земні почуття і прагнення людей, створює земні чуттєві образи, отримані з навколишньої дійсності” [2]. Таким чином, сакральне мистецтво виникло і розвивалося на основі підпорядкування художніх засад релігійним задля наближення людини до Бога, формування у неї релігійних образів і настроїв. Крім того, сакральне мистецтво є результатом функціонування цілісної системи, де релігійні та художні складники взаємодіють на основі таких спільних властивостей як символічність, емоційність, алегоричність тощо.

Особливості окремих видів сакрального мистецтва розглядаються багатьма сучасними українськими науковцями, зокрема багато уваги приділяється проблемам іконопису в розробках С. Абрамовича, С. Кримського, В. Лепакіна, Л. Мартиненко, І. Федя, Є. Яковлева. Значення церковного співу розглядає І. Харитонов та інші.

С. Кримський вважає ікону зняряддям “символьного менталітету, що здійснює зустріч людини з Богом” [3, с. 119]. Значна увага приділяється ним філософському осмисленню ефекту руху знаків через зворотну перспективу ікони. Філософ робить висновок, що внаслідок зворотності простору та часу в іконі відбувається літургічна зустріч з силами, що орієнтують людську душу на вічність. Саме це, на нашу думку, і пояснює формування своєрідного соціального мікросередовища релігійних людей.

Таким чином, у науковій літературі наявні ґрунтовні дослідження й перспективні методологічні підходи, які можуть бути використані в якості підґрунтя для вирішення значної кількості питань щодо особливостей сакрального мистецтва, його значення для вірянина тощо.

Мета дослідження обумовлена актуальністю обраної теми і полягає у вирішенні питання щодо специфіки резонансу як особливого механізму функціонування сакрального мистецтва та його значення для віруючої людини.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій думці не існує чіткого визначення терміну “сакральне мистецтво”. Сакральне визначається як “наділене Божою благодаттю. Такими є релігійна віра, таїнства, церква, особи, висвячені в священницький сан, речі і дії, що відносяться до релігійного культу. Сакральне на відміну від мирського, є релігійно санкціонованим” [4, с. 453]. Сам термін “сакральне мистецтво” протягом усього розвитку людства використовується у багатьох значеннях:

- пам’ятки стародавнього мистецтва, в яких естетична функція та функція художня ще не відокремилися від культової;

- у Середньовіччі розуміли як щось недоторканне, особливе, освячене;
- у Новий час сакральним стали називати саме церковне мистецтво, яке суміщало у собі художню, дидактичну та культову функцію.

Разом з тим, поняття “сакральне мистецтво” постійно змінює свій функціональний характер. Так, уже в період Ренесансу та постренесансу відбувається значне зниження сакральної функції та певне “змирщення” церковного мистецтва. Та не дивлячись на такі зміни у розумінні функціонального характеру сакрального мистецтва, спостерігаємо підвищену потребу сучасного вірянина у сприйнятті та переживанні його різних видів, які певним чином впливають на духовний стан людини.

Визначення релігійного мистецтва як сакрального, обумовлено тим фактом, що у такому мистецтві основні акценти робляться не на художні засоби, образи чи ідеали, а на насичення його певними трансцендентними образами, тобто тими образами, які є недосяжними для людського досвіду та раціонального аналізу. У латинській мові термін “сакральне” походить від індоєвропейського кореня “sak”, що означає присутність надприродної сили. Саме тому, визначення релігійного мистецтва як сакрального є найбільш відповідним та таким, що підкреслює домінантне значення глибинних характеристик та унікальності такого мистецтва. Сакральне мистецтво, на основі візуально-аудіальних образів, дозволяє переживати таємничу присутність надприродного, божественного. Це допомагає активізувати відчуття та переживання людини, яка відчуває дещо незрозуміле, величне і разом з тим те, що викликає певне завороження, страх, тобто емоційно перенасичує духовний стан віруючого. Такий стан провокує до того, що відбуваються колосальні онтологічні зміни духовного світу людини, змінюються орієнтири, цілі та навіть онтологічний статус тощо. Шелото В. М. зазначає, що “...використання категорії сакрального цілком стосується релігійного мистецтва, яке завжди припускає існування трансцендентного начала. За допомогою художніх форм, що існують у такому мистецтві, здійснюється маніфестація сакрального. Трансцендентне начало у творах релігійного мистецтва існує немов за межами художньої форми. Воно пов’язує твори мистецтва з нескінченністю і вічністю, руйнуючи просторово-часову обмеженість” [6].

Отже, сакральне мистецтво впливає на емоції і почуття вірян шляхом персоніфікації та органічного відображення у змісті своїх творів потойбічних сил, мистецького оформлення їх сприйняття, зокрема використання аудіо-візуальних і театральних постановочних ефектів публічного богослужіння. Фактично відбувається процес формування ієрофанічних (термін введений М.Еліаде і означає вияв священного) образів, які стають основою для переживання певних емоційних станів. Саме такий спосіб сприйняття творів сакрального мистецтва ґрунтується на механізмі резонансу, який виникає як реакція на ті образи, що є суб’єктивно значимими у певних життєвих умовах.

Вплив мистецтва на емоції та почуття людини пов’язаний з художніми засобами, які використовуються у межах кожного його виду. І ці засоби органічно пов’язані з психофізичними можливостями людини. Так, музичне мистецтво використовує в якості естетичних засобів впливу звуку, гармонію, темп, тембр, динаміку, що значно активізує людський слух, а також підкорює її емоції і почуття своєму змісту та характеру. Тому, загально визнаними основними функціями музики вважаються комунікативна, гедоністична та сугестивна. В межах образотворчого мистецтва засобами активізації емоційно-почуттєвої сфери людини є лінія, перспектива, колорит, об’єм, розмір, світлотінь тощо, тобто те, що може сприйматися людиною на основі зорових аналізаторів. До основних функцій образотворчого мистецтва належать пізнавальна, комунікативна, естетична тощо. Тобто кожний вид мистецтва має свою систему засобів, які резонують з певними емоційними реакціями вірянина, забезпечуючи емоційну насиченість та психологічну рівновагу.

Резонанс (фр. *resonance*, від лат. *resono* – озиватися), можемо визначити як вимушену емоційно-психічну реакцію людини на вплив зовнішнього подразника, який співпадає з психологічними потребами особистості. За допомогою механізму резонансу, який викликає будь-який вид релігійного мистецтва, можна посилити навіть найслабкіші психологічні реакції вірянина. П. Флоренський відмічав: “У художній творчості душа захоплюється з дольного світу і сходить у світ горній, ... досягнувши насичення, обтяжена баченим, сходить в світ дольний. І тут, на цьому шляху вниз, на межі входження в дольне, її духовне зусилля втілюється в символічні образи...” [5, с. 72].

Таким чином, резонанс виявляється у той момент, коли певні духовно-емоційні потреби гармоніюють із сутністю інформації, яка передається сакральним мистецтвом. Резонанс виступає принципом гармонійного об'єднання, створення цілісної системи взаємодії духовного світу людини із світом релігійного мистецтва. Така система слугує індикатором якостей, внутрішньо притаманних віруючій людині. Звідси можна зробити висновок: виявити і посилити з допомогою резонансу можливо значну кількість якостей суб'єкта, які у нього уже існують. Думки та почуття вірянина здатні відгукуватися на ті сенсові навантаження, які несе у собі будь-який сакральний твір мистецтва. Цей відгук провокує потребу у певних діях та реакціях людини, у поглибленні знань, переживань, відчуттів. Фактично відбувається відображення змісту мистецтва у духовному світі людини, тобто між ними формуються певні амбівалентні зв'язки, які створюються одночасно. Виходячи із цього, резонанс є способом внутрішньої налаштованості людини на отримання певної інформації від релігійних творів, які вона сприймає за певних умов та у певних обставинах. Це, у свою чергу, формує співзвучність, зацікавленість та потребу у налаштованості на ідейну сутність сакрального твору і трансформацію її у свою свідомість для подальшого переживання, аналізу, трактування. При резонансі ідеї, яка закладена у сакральному творі, та внутрішнього стану віруючої людини, остання отримує можливість відшукати внутрішню опору для індукування енергії, почуттів та думок для реалізації релігійних переживань.

Висновки. Отже, резонансна сутність сакрального мистецтва дозволяє гармонізувати емоційно-чуттєві глибини віруючої людини. Така гармонізація є результатом синхронізації інформаційного навантаження сакрального мистецтва та духовного стану віруючого. Саме така характерна особливість сакрального мистецтва, та і мистецтва взагалі, забезпечує постійну потребу людини у відчутті та переживанні прекрасного, яке благодатно впливає на її чуттєвий світ.

Ця проблема є мало дослідженою, а тому залишається ще маса питань, які потребують досконалого вивчення, зокрема вияв резонансу у процесі сприйняття людиною сакрального живопису, сакрального пластичного мистецтва та багато інших важливих аспектів окресленої проблеми.

Список використаної літератури

1. Абрамович С. Д. Церковне мистецтво / Семен Дмитрович Абрамович. – К.: Кондор, 2005. – 205 с.
2. Герчанівська П. Е. Художня та релігійна свідомість: спільне та особливе / Поліна Евальдівна Герчанівська // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2005. – № 51. – http://www.filosof.com.ua/joomla/M_51/Gerchanivska.htm.
3. Кримський С. Б. Ікона та світло софійності / Сергій Борисович Кримський // Філософська думка. – 2007. – № 3. – С. 119-128.
4. Релігієзнавчий словник / за загальною редакцією докторів філософських наук А. Колодного і Б. Лобовика. – К., 1996. – 621 с.
5. Флоренський П. А. Иконостас / Павел Александрович Флоренский. – М.: Литература, 2007. – 461 с.
6. Шелото В.М. Проблема сакрального як естетична проблема у німецькій класичній філософії // http://id.snu.edu.ua/info/files_articles/collection_13/article14.pdf
7. Яковлев Е. Г. Мистецтво і світові релігії / Євген Георгієвич Яковлев. – К.: Вища школа, 1989. – 221 с.

Одержано редакцією 12.07.2012
Прийнято до публікації 21.08.2012

Аннотація. *Лещенко А. М. Резонансная сущность сакрального искусства. В статье рассматриваются особенности сакрального искусства через феномен резонанса, как способности верующего человека "отзываться" на смысловую информацию, заложенную в сакральном произведении. Определяется специфика резонанса как своеобразного механизма функционирования сакрального искусства и его значение для верующего человека.*

Ключевые слова: сакральное, сакральное искусство, сакральное произведение, резонанс, верующий человек.

Summary. *Leshchenko A. M. Resonant essence of sacral art. In this article features of sacral art are considered through a resonance phenomenon, as the ability of the believing person to "respond" to the semantic information carried by a sacral writing. Specificity of resonance as peculiar mechanism of sacral art functioning and its value for the believing person is defined.*

Key words: sacral, sacral art, sacral writing, resonance, believing person.

УДК 17: 82.176.8

В. Р. Винник-Остапшин

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ

Стаття присвячена дослідженню філософсько-етичних аспектів вітчизняного варіанту модернізму. Проаналізовано передумови становлення, теоретичні та методологічні джерела, динаміку конституювання модерністичного дискурсу в українському соціокультурному просторі кінця XIX – початку XX ст., які обумовили зміст морально-етичних пошуків.

Ключові слова: модернізм, моральний вибір, моральна свобода, індивідуалізм, ірраціоналізм, оптимізм.

Постановка проблеми. Вивчення етичних аспектів українського модернізму зумовлене сучасними тенденціями розвитку філософії, а також моральними потребами сьогодення. Адже інтеграція України до світового соціокультурного простору неможлива без чіткого усвідомлення співвідношення між вітчизняними та зарубіжними ціннісно-етичними пріоритетами.

Модернізм, який ніколи не був визначальною лінією вітчизняної філософії, виявився сьогодні вельми цікавим і актуальним, оскільки пов'язаний з процесами модернізації, що мають суперечливий та неоднозначний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З-поміж українських дослідників модернізм вивчали В. Агеєва, Г. Грабович, М. Ільницький, М. Моклиця, В. Моренець, К. Москалець, С. Павличко, Я. Поліщук, Б. Рубчак та ін. Філософські аспекти модернізму в контексті українського соціокультурного дискурсу досліджувала О. Максимович. Певні прояви модерністичних пошуків набули теоретичного осмислення у працях А. Ермоленка, В. Єфіменка, В. Ларіонової, О. Левицької, Л. Левчук, М. Лука, В. Лук'янця, В. Малахова, В. Нападистої, М. Поповича, М. Рогожі, Н. Хамітова, О. Шинкаренко.

Мета статті полягає у з'ясуванні етичних аспектів українського модернізму в контексті вітчизняного соціокультурного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Найактуальнішими для етичної думки в філософії України кінця XIX – початку XX ст. були такі проблеми: предмет дослідження етики як